

Artikkelit

VALTIONVASTAINEN TOIMINTA JA TURVALLISUUSPOLIISI

Paavo Nikula

ABSTRACT

Anti-State Activities and the Role of the Security Police in the Finnish System of Law

Crimes against the state, as in other countries, have a special status in the Finnish system of law. Among these crimes there are activities whose aims are to separate areas from the territory of the state; activities which serve the collection of information which may do harm to relations between Finland and some other country; activities which uncover information that, when uncovered, puts the security of the state at risk; publications depicting another state in a way that may do harm to the relations between Finland and the other country; the publication and distribution of false information that depicts negatively public authorities or the legal system or endangers the general order. Many of these crimes are regulated on a very general level only. Therefore the interpretation of these laws can present many problems. The security police is a special organization established for the purpose of collecting information on anti-state activities. After the Second World War the number of anti-state crimes in the courts has been very small.

1. Lähtökohdat

Valtion keinona suojella itseään ja kansalaisiaan on säätää vahingollisiksi katsotut teot rangaistaviksi. Rangaistusuhkalla pyritään rikokset estämään ennalta ja puuttumaan yksittäisiin tekoihin. Rangaistavien tekojen ehkäisemiseksi ja selvittämiseksi on poliisi sekä syyttäjä-, tuomioistuin- ja täytäntöönpanoviranomaiset.

Periaatteessa siis kaikki rangaistaviksi säädetyt teot ilmentävät valtion vastaista toimintaa. Kaikkien rikosten luettelosta eräät teot suuntautuvat nimenomaan valtioon. Rikosoikeudellisessa kielenkäytössä näitä nimitetään valtion olemassaoloon ja perustuksiin kohdistuviksi rikoksiksi taikka lyhyemmin valtiollisiksi tai poliittisiksi rikoksiksi.

Yksiselitteisesti ei kuitenkaan ole määritelty, mitkä kaikki rikokset tähän käsitteeseen sisältyvät. Täsmällisin määrittely löytyy rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 2 luvun 11 a §:stä vuodelta 1974. Sen mukaan val-

tiollisella vangilla tarkoitetaan rikoslain (RL) valtiopetosta koskevan 11 luvun tai maanpetosta koskevan 12 luvun taikka hallituksen, eduskunnan tai julkisen viranomaisen halventamista koskevan 16 luvun 24 §:n nojalla rangaistukseen tuomittua henkilöä.

Rikosoikeustieteessä vallitsevan mielipiteen mukaisesti valtiollisiksi katsotaan edellä mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen lisäksi teot, jotka on kriminalisoitu:

- RL 14 luvussa (rikoksista ystävydessä olevaa valtiota vastaan),
- RL 15 luvussa (rikoksista maan valtiosäätyjä vastaan ja toisen vaali-oikeuden tahi äänivallan häiritsemisestä) sekä
- RL 16 luvun 25 §:ssä (toisen häpäiseminen tai nöyryyttävään tekoon pakkottaminen sen johdosta, että hän on ottanut osaa maan ja yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseen).

Luettelon esittää *Honkasalo* (1962, 2) aikaisempiin auktoriteetteihin, *Forsmaniin* ja *Serlachiukseen* tukeutuen (ks. myös Melander 1933, 292 s.). Turun hovioikeuden poliittisia oikeudenkäyntejä käsittelevään tutkimukseensa Lars *Björne* on sisällyttänyt (1977, V—VII ja passim) lisäksi mm. sananvapauserikoksia (esim. kehoitus tottelemattomuuteen lakia tai laillisia sääntöjä vastaan, rikoksen ylistäminen) sekä väkivaltarikoksia (esim. henkirikokset ja kyyditykset eli laittomat vapaudenriistot).

Käsitettä poliittinen rikos käytetään rikosentekijän luovuttamisesta annetussa laissa (456/70). Sen 6 §:ssä säädetään, että poliittisesta rikoksesta ei saa luovuttaa. Laissa ei kuitenkaan tarkemmin määritellä tämän rikoksen alaa, eikä valaistusta saada myöskään eduskunta-asiakirjoista. Eduskuntakäsittelyssä tosin 6 §:ään lisättiin säännös, jonka mukaan »tahallista surmaamista tai sen yritystä, joka ei ole tapahtunut avoimessa taistelussa, ei missään tapauksessa ole pidettävä poliittisena rikoksena» (HE 3/1970, 5 Lvm, 2).

Valtionvastaisen rangaistavan toiminnan estäminen ja tällaisten rikosten selvittäminen kuuluu poliisiorganisaatiossamme suojelupoliisille. Poliisilain (84/66) 4 §:n 3 momentissa suojelupoliisin toiminnan kohde ilmaistaan näin: valtakunnan itsenäisyys, laillinen valtio- ja yhteiskuntajärjestys, yleinen järjestys ja turvallisuus. Lain 1 §:ssä koko poliisin tehtävä on ilmaistu suppeammin, valtakunnan itsenäisyys ei sisälly yleismääritelmään. Lisäyksellä voidaan katsoa korostetun suojelupoliisin tehtävää nimenomaan valtion turvallisuuden ylläpitäjänä.

Valtionvastaisen toiminnan rikosoikeudellinen määrittely jää epämääräiseksi niin hyvin sen suhteen, mitä tekoja tähän sääntelyyn kuuluu kuin senkin kannalta, kuuluuko valvonta nimenomaan valtiolliselle turvallisuuspoliisille tai muulle poliisille. Seuraavassa pyrin tarkastelemaan niitä rikoksia, joita yleisimmin on pidetty valtiollisina, pohtimaan säännösten kirjoittamistapaa ja sisällystä sekä niiden mahdollisia yhteisiä piirteitä. Lopuksi pyrin kuvaamaan suojelupoliisia.

Lähtökohtaisesti on tietenkin vielä syytä todeta, että tarkastelukulmasta riippuen »valtionvastaisena toimintana» voidaan pitää myös sellaista, joka ei ole lainkaan kriminalisoitua. Poliittisluontoinen väittely siitä, ovatko nykyiset kriminalisoinnit riittäviä vai pitäisikö niitä laajentaa tai supistaa, jo sinänsä voidaan tulkita huolestuttavaksi valtion turvallisuuden kannalta. Yhteiskunnan muuttamispyrkimykset aina täydellistä valtarakenteiden mullistustakin tavoittelevina ovat tietysti myös olevien valtiollisten olojen vastaisia. Niin kauan kuin muutokseen pyritään »laillista tietä», säädettyä lainsäädäntöjärjestystä käyttäen ja toimivaltaisten viranomaisten päätöksiin, asia ei kuitenkaan kuulu turvallisuuspoliisin toimivaltaan, eikä myöskään esitykseni piiriin enemmälti. Torjuessaan nimenomaisesti tietynlaisen toiminnan yhteiskuntajärjestyksen muuttamiseksi valtiollisia rikoksia koskevat säännökset samalla turvaavat muutospyrkimykset vallitsevan järjestelmän suomien mahdollisuuksien puitteissa. Tämä ilmenee myös RL 15 luvun parlamentaarista menettelyä ja vaa-leja suojaavien säännösten olemassaolosta. Edellä olevassa luettelossa maini-tuista säännöksistä näitä on myös viimeksi uudistettu.

2. Valtiollisista rikoksista

Oikeustieteellinen kirjallisuus valtiollisista rikoksista on varsin suppea. Uusin esitys sisältyy Björnen teokseen, jossa eri rikoksia koskevien jaksojen aluksi säännöksiä tiivistetysti kommentoidaan ja myös esitetään niiden synty-vaiheita (Björne 1977, esim. 27 ja 108—112).

Hänen tutkimuksessaan on myös runsaasti säännösten soveltamistapauksia. Osassa niistä on kysymys vieläkin voimassa olevasta oikeudesta, mutta tapauk-set ja lopputulokset ovat tiiviisti sidoksissa tutkimusajanjaksoon, vuosiin 1918—1939. Björnen tärkeä havainto onkin, että »poliittinen ympäristö» vaikuttaa poliittisia rikoksia koskeviin oikeudenkäynteihin (Björne 1977, 426).

Samän havainnon kuin soveltamiskäytännöstä voi tehdä myös valtioon koh-distuvien rikosten oikeudellisista kommentaareista. Autonomian ajan rikos-oikeusoppinut Jaakko Forsman kirjoittaa (1899, 955):

Historien visar också, att gärningsmannen till ett politiskt brott mången gång kan ledas af patriotiska motiv och att, där företaget lyckats, gärningsmannen, i stället för att drabbas af lagens straff, vunnit sina medborgares tacksamhet och ett aktadt namn i häfdeböckerna.

Allan Serlachius muistuttaa samasta asiasta (1924, 313):

Valtiomuodon muutos tietää valtiovallan siirtymistä toisiin käsiin. Siinä syy, miksi poliittiset rikokset kaikkialla ovat niin ankarasti rangaistavat. Toiselta puolen taas saattaa valtiomuoto olla siksi vähän yleistä oikeuskäsitystä tyydyttävä, että muutoksen aikaansaanti siihen olisi hallittavien mielestä siunaukseksi eikä miksikään onnettomuudeksi. Sen väkivaltaista muuttamista tarkoittavaa yritystä ei yleinen mielipide sen vuoksi, lain ankarista rangaistusmääräyksistä huolimatta, aina arvostele samalla tavalla kuin tavallista rikosta. Siltä saattaa puuttua taval-lisen rikoksen siveellinen hyljättävyys.

Kansanvaltuuskunnan valtiosääntöehdotuksessa vuodelta 1918 sanottiin suoraan (laatija oli ilmeisesti Otto Wille *Kuusinen*):

Jos niin uskomatonta tapahtuisi, että itse kansaneduskunnan enemmistö julkenisi syrjäyttää koko tämän valtiosäännön tai ilmeisesti tahallaan rikkoa tässä perustuslaissa olevia määräyksiä harvanvaltaisen järjestyksen aikaansaamiseksi, niin kansa nouskoon ja hajoittakoon sen eduskunnan.

Tässä yhteydessä voidaan myös viitata Inkeri *Anttilan* ja Olavi *Heinosen* esittämään *Shakespeare*-sitaattiin (1972, 58): valtiopetos ei koskaan onnistu, sillä jos se onnistuu, emme uskaltaisi kutsua sitä valtiopetokseksi.

Forsmanin ja Serlachiuksenkin arvioinnit selittynevät Suomen ja Venäjän ongelmallisella suhteella. Olihan jo ennen kuin vuoden 1889 rikoslaki saattoi tulla voimaan ryhdyttävä kiireellisesti kiristämään juuri valtio- ja maanpetossäännöksiä Venäjän viranomaisten vaatimuksesta.

Vakiintuneen itsenäisen Suomen rikosoikeudellinen auktoriteetti Brynolf Honkasalo viittaa enää vain siihen, ettei valtiollisia rikoksia »pidetä siinä määrin siveellisesti hyljättävinä kuin rikoksia yleensä» (Honkasalo 1962, 1). Hän tosin kommentoیدessaan RL 16: 8 a:ta, jossa säädetään rangaistus liittymisestä sotilaallisesti järjestettyihin tai järjestettäviin yhdistyksiin, ja 16: 25:ta, jolla pyrittiin suojaamaan ns. valkoista työväestöä, esittää kuuluisan havaintonsa: »rikoslaki on paras poliittinen baromeeteri» (Honkasalo 1977, 96 ja 162).

Eräänlaisena nyrkkisääntönä laintulkinnassa yleensä esitetään — sinänsä hyvin ymmärrettävä — kanta, että mitä uudemmasta säännöksestä on kysymys, sitä tarkemmin on pitäydyttävä sen sanamuotoon. Rikosoikeudessa ylimpänä periaatteena pidetään sääntöä: ei rikosta ilman rangaistussäännöstä. Tämä periaate velvoittaa lainkäyttäjän pysymään — ehkä muita oikeudenaloja tiukemmin — kirjoitetun lain tekstissä.

Valtiollisia rikoksia koskevat säännökset ovat tulkinnan kannalta ongelmallisia sen vuoksi, että ne ovat melko vanhoja. RL 11 luku on pääosiltaan tsaarinvallan ajalta, RL 12 luvun säännökset ovat vuosilta 1939—1943, 14 ja 15 luvut kumpikin yhtä säännöstä lukuunottamatta vuodelta 1889. RL 16: 24 on vuodelta 1930 ja 16:25 vuodelta 1931.

Yksi ongelma säännösten iäkkyydestä on, että niissä käytetään merkityksensä myöhemmin menettäneitä ilmaisuja. Sanoille »Keisari ja Suuriruhtinas» ja »valtiosäädyt» on jouduttu oikeustieteellisessä kirjallisuudessa antamaan uusi sisältö, kun valtionpäämiehen nimitys on muuttunut ja valtiosäätyjen sijaan on tullut eduskunta. Samoin on käsite »Venäjän valtakunnan osa» täytynyt määrittää uudelleen. Tulokseksi on, tosin ei aivan yksimielisesti (ks. Melander 1933, 293 ja 310) saatu, että Keisarin ja Suuriruhtinaan surmaamista koskevat säännökset eivät sovellu tasavallan presidenttiin, mutta että valtiosäätyjen suojaamiseksi annettuja säännöksiä on sovellettava eduskuntaan sekä että se, mitä sanotaan alueen irrottamisesta Venäjästä, koskee myös itsenäistä Suomea, valtakunta kuin valtakunta.

Aina eivät tavanomaisilta kuulostavat käsitteetkään rikoslaissa ole sisällöltään arkiajattelun mukaisia. RL 12:7:ssä on kriminalisoitu teko, jota rikosoikeudessa nimitetään valtiosalaisuuksien ilmaisemiseksi. Teon kohde ilmaistaan säännöksessä tiedoksi, joka »Suomen ulkonaisen turvallisuuden tähden tai sen oikeuksien tahi taloudellisten tai muiden etujen suojelemiseksi on vieraalta valtiolta pidettävä salassa».

Lainkohdassa ei nimenomaisesti puhuta salaisuudesta, vaan siitä, mikä on vieraalta valtiolta pidettävä salassa. Tämä onkin tärkeä havaita, sillä rangaistus voidaan tuomita — ainakin valmisteluasiakirjojen mukaan — silloinkin, kun se, mitä ilmaistaan on koko kansalle tuttua, kunhan se vain on vieraalta salattavaa (Lvk). Samaan tapaan on valtiosalaisuuden käsitettä tulkittu Norjassa (Bae — Eckhoff, 1983, 278—280).

Valtiollisia rikoksia koskevien säännösten kirjallinen muoto on hyvin vaihteleva. Osaksi säännökset ovat, niin kuin Serlachius sanoo (1924, 322) »tuskastuttavan kasuistiset». Esimerkiksi RL 12 luvun 2 §:n 1 momentin kohdassa säädetään rangaistus sille, joka:

viholliselle ilmaisee sotavoiman suuruuden, tilan, aseman tai liikkeitä tai niitä koskevan päätöksen tai suunnitelman taikka tunnussanan tai muun tunnusmerkin tai salakirjoituksen tulkitsemisohjeen taikka antaa viholliselle kartan tai piirustuksen tahi muun puolustuslaitosta, sotatarviketehdasta, radioasemaa, satamaa, kulkuväylää tai tietä koskevan tiedon taikka palvelee vihollista oppaana tai vakoojana tahi hankkii sille oppaan tai vakoojan taikka auttaa, suojelee tai kätkee vihollisen vakoojaa tai vakoojaan verrattavaa taikka viholliselle värvää tai hankkii sotaväkeä taikka auttaa sotavankia karkaamaan tahi suojelee tai kätkee karannutta sotavankia

Toisinaan säännökset ovat vedetyt varsin leveällä pensselillä, kuten paljon aikanaan sovellettu RL 11:4:

Joka, valtiopetoksen aikomuksessa, rupeaa yhteyteen vieraan hallituksen kanssa, taikka väärin käyttää hänelle uskottua virkavaltaa, taikka hankkii aseita tai väkeä, taikka tekee muun sellaisen valmistelun, rangaistakoon (kuritushuoneella) vähintään yhdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. Jos joku senkaltaisessa aikomuksessa liittyy sellaiseen väkeen; tuomittakoon (kuritushuoneeseen) korkeintaan kuudeksi vuodeksi.

Edellä mainituista esimerkeistä ensimmäinen, kasuistinen havaitaan selvästi yksiselitteisemmäksi kuin jälkimmäinen. Lainkäytön keskeisen tavoitteen, soveltamiskäytännön ennakoitavuuden ja yhdenmukaisuuden näkökulmasta yksityiskohtainen säännös on siis parempi.

Valtiolliset rikokset on oikeustieteessä jaoteltu kolmeen ryhmään sen mukaan, mihin ne kohdistuvat. Ryhmitys näkyy myös laista, joskaan ei selvänä. Valtiolliset rikokset voivat tämän mukaan kohdistua valtion ulkoiseen tai sisäiseen turvallisuuteen taikka ystävyudessa olevaan vieraaseen valtioon, jolla tarkoitetaan jokaista valtiota, joka ei ole sodassa Suomen kanssa (Serlachius, 1924, 313, 329).

Valtakunnan sisäiseen turvallisuuteen kohdistuvia rikoksia koskevat ennen muuta RL 11 luvun säännökset valtiopetoksesta ja 15 luvun säännökset eduskuntatyön ja vaalioikeuden rikkomisesta sekä 16 luvun säännökset viranomaisen halventamisesta. Sisäistä turvallisuutta pyritään säilyttämään RL 12 luvun maanpetossäännöksillä, ja kolmannen ryhmän säännökset löytyvät RL 14 luvusta.

Valtiollisille rikoksille on ominaista, että täytetyn teon veroiseksi rangaistavuudeltaan eräissä tapauksissa on säädetty rikoksen yrittäminen. Yleensä rikoksen yritys on rangaistava vain, jos näin nimenomaan on säädetty, ja silloinkin rangaistusasteikko on alennettu. Poikkeuksellisesti yritys suoraan rinnastetaan täytettyyn tekoon, kuten RL 11:1:ssä: »Joka aikoen surmata (Keisarin ja Suuriruhtinaan) ottaa hänet hengeltä tai sitä yrittää...» Eräät säännökset taas on kirjoitettu niin, että teko käsittää myös yrityksenluontoisen toiminnan, kuten edellä lainattu RL 11:4.

Laajimmilleen rangaistavuus ulotetaan, kun kriminalisoidaan myös valmistelutoimet. Näin on tehty erityisesti valtiollisten rikosten osalta, niin kuin viitattu RL 11:4 osoittaa. Samoin voitaneen tulkita viime aikoinakin sovelletuksi tullut RL 12:7, jonka 3 momentin mukaan rangaistaan sitä, joka »hankkii tietoja tarkoittamatta ilmaista niitä». Säännös täytynee ymmärtää niin, että »tiedoilla» tarkoitetaan sellaisia, jotka pykälän 1 momentin mukaan on »Suomen ulkonaisen turvallisuuden tähden tai sen oikeuksien tahi taloudellisten tai muiden etujen suojelemiseksi vieraalta valtiolta salassa pidettävä». Tämänkin rikoksen yritys on vielä erikseen säädetty rangaistavaksi.

Rikoksen rangaistavuus edellyttää, että laissa esitetty teon erityinen tunnusmerkitö täyttyy. Siihen kuuluu itse teon oikeudenvastaisuus. Lisäksi vaaditaan, että rikoksen ns. subjektiivinen puoli täyttyy, millä tarkoitetaan rikosentekijän tahallisuutta tai tuottamusta. Näillä käsitteillä on rikosoikeudessa aivan erityinen sisältö. Klassisen säännön mukaan teko on tahallinen, jos tekijä ajattelee edes mahdolliseksi, että teosta voi olla rangaistavaksi säädetty seuraamus, mutta hän tästä huolimatta tekoon ryhtyy. Rikosoikeudellinen tahallisuus on siis laajempi käsite kuin rikoksen tekemisen tietoinen tarkoittaminen. Tuottamuksellinen rikos tehdään varomattomuudesta tai huolimattomuudesta (Anttila—Heinonen, 1971, 63 ja 92). Ehkä uskaltaa sanoa, että rikosoikeudellinen tahallisuus on laajempi kuin arkikäsitteen mukainen. Nämä käsitteet ovat kuitenkin varsin vaikeaselkoisia, eikä niitä laissa ole mitenkään pyrittykään täsmentämään, vaan sisällön määrittely on jäänyt oikeustieteen ja oikeuskäytännön tehtäväksi.

Jollei rangaistussäännöksessä erikseen ole mainittu tuottamuksellista tekoa, rikos rangaistaan vain tahallisena, sellaisena kuin tämä käsite on edellä esitetty. Valtiolliset rikokset rangaistaan yleensä vain tahallisina, toisinaan on varmemmaksi vakuudeksi sana »tahallaan» kirjoitettu näkyviinkin, vaikka tätä ei sinänsä olekaan tarpeen mainita. Tuottamuksellisenakin tehtynä rangaistaan RL 12:5:ssä kriminalisoitu ns. sotilaallinen maanpetos.

Tahallisen rikoksen subjektiiviseen puoleen kuuluu valtiollisten rikosten

osalta usein tekijän erityinen tarkoitus. Jotta tällöin tekijä voidaan tuomita rangaistukseen, myös tämä on näytettävä toteen. Siten esimerkiksi rangaistuksen tuomitseminen RL 12 luvun 7 §:n 1 momentin nojalla edellyttää, että osoitetaan tekijän toimineen »vierasta valtiota hyödyttääkseen tai Suomea vahingoittaakseen». Tosin saman pykälän 3 momentin nimenomaisen säännöksen mukaan rangaistus voidaan tuomita, vaikka säännöksessä tarkoitettu salaisuuden ilmaiseminen tehdään ilman »sanottua aikomusta».

Valtiollisten rikosten tunnusmerkistöjen kuvaukset ovat tarkkuudeltaan vaihtelevia. Joissakin tapauksissa tunnusmerkistö on suhteellisen yksiselitteinen, kuten RL 12 luvun 5 §:ssä: »Suomen kansalainen, joka kehoittaa vieraan valtion hallitusta aloittamaan sodan tai muun vihollisteen Suomea vastaan...» Mutta rangaistavan teon kuvaus voi olla myös epämääräisempi, esim. RL 11 luvun 4 a §: »Joka ... puhein, kirjoituksin tai muulla tavoin ylistää valtiopetosta tai sen valmistelua...».

Ongelmana on ensinnäkin se, miten ilmaistaan rikoksen kohde, onko kysymyksessä esim. Suomen alue, maalle tärkeä asiakirja, puolustuslaite tai muu yhtä konkreettinen asia, vai ilmaistaanko rikoksen kohde abstraktisemmin, esim. valtiosalaisuus — nimenomaisessa rikosoikeudellisessa mielessä — laillinen yhteiskuntajärjestys, Suomen suhteet vieraaseen valtioon taikka viitaanko peräti toiseen rikokseen, kuten valtiopetoksen valmistelu tai suorastaan sanomalla »edellä tässä luvussa mainittu rikos».

Toinen vaikeus säännösten tulkinnassa on teonsanat. Verbit kehottaa, ilmaisee tai häiritsee ovat vielä melko yksiselitteisiä. Mutta vaikeampi on päätellä, mitä kaikkea sisältyy tekoon, jota kuvataan sanalla ylistää, halventaa, ryhtyy rikokseen (tietojen hankkimiseen) tai koettaa vietellä.

Nämä ongelmat ovat kaiken lainsäädännön ääsiisyyksiksi, mutta rikoslain kohdalla ne kärjistyvät. Yksinkertaisesti sanoen, kysymys on siitä, miten tarkka on sallitun ja kielletyn toiminnan rajanveto.

3. Turvallisuuspoliisi

Valtionvastaisen toiminnan ehkäisemiseksi ja rikosten selvittämiseksi poliisiorganisaatiomme »erillismuodostelmana» on suojelupoliisi (siteroitu nimitys Sinisalon 1973, 51 esittämä). *Sinisalo* mainitsee, että suojelupoliisi sisältää »meillä säilyneet poliittisen poliisin rippeet» (ks. myös Pankko 1944). *Sinisalo* luonnehtii suojelupoliisin tehtävät seuraavasti (mt. 51):

Tavoitteena on lähinnä Suomeen kohdistuvan vakoilun ja toisaalta täältä harjoitettavan, ulkomaihin kohdistuvan maalle vahingollisen toiminnan estäminen. Toinen toimintasektori on kotimainen, kumouksellisen toiminnan torjuminen. Toimintaansa suojelupoliisi suorittaa varjostuksin sekä keräämällä muin tavoin tietoja ja kortistoitamalla niitä. Lausuntojen antajana suojelupoliisi on huomattava (...)

Lausunnoista vain osa on kirjallisia. Osa koskee ulkomaalaisia, osa muita seikkoja, mutta pääosa epäilyksettä suomalaisten luotettavuutta.

Suojelupoliisista säädetään poliisiasetuksen (119/69) 5 luvussa. Vuonna 1982 muutettiin asetuksen 36 §:ää siten, että poliisin ennakkovalvonnallista tehtävää korostettiin. Suojelupoliisin tehtävänä on nyt mm. »antaa sisäasiainministeriön vahvistamien yleisten perusteiden mukaisesti viranomaisille ja yhteisöille sellaisia ohjeita, neuvoja ja tietoja, jotka ovat tarpeen valtion turvallisuuden ylläpitämiseksi tai siihen kohdistuvien loukkausten ehkäisemiseksi».

Suojelupoliisin yksiköt ovat yleinen osasto, jossa ovat hallintotoimisto ja arkistotoimisto, valvontaosasto, turvallisuusosasto ja teknillinen osasto. Lisäksi on sihteeristö ja piiritoimistot seitsemässä suurimmassa kaupungissa. Suojelupoliisin henkilöstön yhteismäärä on alun toistasataa, ja poliisivaltuuksilla varustettua henkilökuntaa on noin 90. Koko maan runsaaseen kahdeksaantuhanteen poliisimieheen verrattuna tämä on vähän. Suojelupoliisi on — karkeasti ottaen — kooltaan puolet pienempi kuin keskusrikospoliisi. Tietenkin suojelupoliisi on oikeutettu saamaan virka-apua muulta poliisilta ja sitä se tarvitsee jo yksin siitä syystä, että suojelupoliisin päällystönkin valtuudet esim. vapaudenriistoon rajoittuvat yhteen, poikkeustapauksessa enintään kolmeen vuorokauteen. Useat suojelupoliisin toimesta vireille saatetut tutkimukset saattaakin keskusrikospoliisi loppuun.

Valtiollisia rikoksia on sodan jälkeen saatettu syytteeseen varsin harvakseltaan. Rikoslain maanpetossäännösten nojalla on vuosina 1970—1973 tuomittu Helsingin, Vaasan ja Itä-Suomen hovioikeuksissa rangaistuksia seuraavasti (Könkkölä 1974, liite):

vuosi	asioiden lkm	tuomittujen lkm
1970	2	3
1971	1	1
1972	—	—
1973	1	1

Turun hovioikeudessa ei mainittuina vuosina ollut yhtään maanpetostapausta. Yllä mainituissa kolmessa hovioikeudessa oli vuosina 1952—1973 yhteensä 65 maanpetosasiaa ja niissä 106 tuomittua. Pisin tuomio oli viisi vuotta ja lyhyin kahdeksan kuukautta. Tuomioiden keskipituus oli 2 v 8 kk 12 p (Könkkölä mt).

Viimeisimmät tilastotiedot ovat vuosilta 1979—1981 ja ne kertovat, ettei vuonna 1979 tuomioistuimissa lainkaan sovellettu RL 11—15 lukujen eikä 16 luvun 24—25 §:n säännöksiä. Vuonna 1980 tuomittiin kaksi syytettyä epärehellisyydestä vaaleissa RL 15 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla sakkorangaistuksiin. Samana vuonna kaksi syytettyä tuomittiin maanpetoksesta RL 12 luvun 7 §:n (sovellettuja momenteja ei ilmoitettu) nojalla ehdottomiin vankeusrangaistuksiin, joista toinen oli 6 kk ja toinen on tilastojulkaisun ryhmässä 12—17 kk. Vuonna 1981 yksi syytetty tuomittiin sakkorangaistukseen (tilastojulkaisun ryhmä 10—14 päiväsakkoa) rangaistusmääräysmenettelyssä viranomaisen halventamisesta RL 16 luvun 24 §:n 1 momentin nojalla (SVT XXIII B). —

Aivan viime vuosien muutamasta tapauksesta on nähty tietoja lehdistössä. Soveltamiskäytännön hienoista muutosta enteilee ehdollisten vapausrangaistusten käyttö.

Suojelupoliisi on välittömästi sisäasiainministeriön ja sen poliisiosaston alainen. Vuodelta 1971 oleva komitean ehdotus suojelupoliisin liittämisestä poliisiosaston toimistoksi ei ole toteutunut (komiteanmietintö 1971: B 50, 33). Viimeksi suojelupoliisin sisäistä organisaatiota on muutettu vuonna 1982.

Kansalaiset, joiden turvallisuutta varten suojelupoliisikin viime kädessä on olemassa, tuntevat siitä ehkä parhaiten — paradoksaalista kyllä — vahvan salassapidon. Tämä on tunnetusti nostattanut kritiikkiä (Ahti 1981, Mikä Suomessa salaista 1982, 57—74), mutta lopputulemaksi on jäänyt, että tähänastinen käytäntö ei ole muuttunut. Salassapidosta lähtenyt kritiikki on heijastunut koko suojelupoliisin toimintaan (esim. Kevätsalo 1969).

Salassapidon oikeudelliset perusteet on tuomioistuimenmenettelyssä tutkittu, ja julkisuuden kannalta kielteisellä lopputuloksella niin kuin Martti *Ahdin* tutkielma osoittaa. Olemassaolevien asiakirjojen osalta ratkaisu perustuu käytännön tilaongelmiin, joihin vedoten viranomaiset ovat kieltäytyneet antamasta sinänsä lain heille suomaan lupaa asiakirjoihin tutustumiseen. Vain osaksi asiakirjat ovat siis ehdottomasti salaisia, muilta osin salassapito on käytännöllisten syiden eikä lainsäädännön aikaansaama.

Valtiollisten rikosten oikeudenkäyntiasiakirjoja koskee oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain (26/26) 1 §:n 1 momentin säännös. Sen mukaan tuomioistuin saa päättää, että asian käsittely, päätöksen tai tuomion julistaminen siihen luettuna on salainen, jos julkisuus voi »saattaa valtion ulkoisen turvallisuuden vaaraan». Tämän säännöksen nojalla valtiollisia rikoksia koskeva oikeudenkäynti voidaan määrätä tapahtuvaksi suljetuin ovin ja siinä syntyneet asiakirjat salaisiksi »joko ainaiseksi tai ainoastaan toistaiseksi».

Salaiseksi julistaminen on viime kädessä varmistanut, että valtiollisista rikoksista tiedetään melko vähän. Kuvaavaa on, että Honkasalokin käyttää esimerkkinä tapausta, joka on sattunut Porrassalmen taistelun aikana, siis jo ennen autonomian aikaa (Honkasalo 1962, 22).

Salaiseksi julistaminen voi kuitenkin perustua vain valtion ulkoisen turvallisuuden vaarantumiseen. Kaikki valtiolliset rikoksethan eivät ole tätä laatua. Maanpetosta koskevan RL 12 luvun 7 §:ssä tarkoitettu salaisuuksien ilmaiseminenkaan esim. ei aina koske valtion ulkoista turvallisuutta. — Tässä kuitenkin joudumme jo rangaistussäännösten ja poliisitoiminnan ulkopuolelle tuomioistuinjärjestelmän piiriin.

L Ä H T E E T

Ahti, Martti: *Asiakirjajulkisuus suojelupoliisin arkistossa. Tutkielma asiakirjajulkisuuden toteutumisesta ja käytännöllisestä käytännöstä hallinnon kontrollivälisenä.* Helsinki 1981.

- Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889, utgifna af L. Aspergen. Tredje afdelningen. Brotten mot statens rättsgebit. Helsingfors 1899 (Forsman 1899).*
- Anttila, Inkeri ja Heinonen, Olavi: *Rikos ja seuraamus. Rikosoikeuden perusteet*. Forum oikeustiede. Helsinki 1971.
- Anttila, Inkeri ja Heinonen, Olavi: *Rikosten lajit. Rikosoikeuden erityisen osan perusteet*. Forum oikeustiede. Helsinki 1972.
- Bae, Jacob ja Eckhoff, Torstein: *Rikets hemmeligheter, Lov og ret.* (1983): 6, 275—285.
- Björne, Lars: »... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...» Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918—1939. *Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 117*. Vammala 1977.
- Hallituksen esitys n:o 3 Eduskunnalle laiksi rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta*. Valtioapäivät 1970. Asiakirjat. Ensimmäinen osa. (HE 3/1970 vp.).
- Honkasalo, Brynolf: *Suomen rikosoikeus*. Erytynen osa III. Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. Karisto, Helsinki 1962.
- Kevätsalo, Kimmo: *Pienen Suomen pieni Suopo. Kantajana kansalainen*. Raportti oikeusurvasta. Toim. Jyrki Tala. s. 161—169. Tammi, Helsinki 1969.
- Könkkölä, Mikko: *Selvitys valtiollisista rikoksista*. Mon. Helsinki 1969.
- Lakivaliokunnan mietintö n:o 2 vuoden 1970 valtiopäivillä* (em. hallituksen esityksen johdosta). Valtioapäivät 1970. Ensimmäinen osa. (Lavm 1970).
- Melander, Ilmari: *Valtiollisesta rikoksesta. Defensor Legis* 14 (1933): 2, 289—312.
- Mikä Suomessa salaista*. Salaisen ja julkisen rajat. Toim. Jukka-Pekka Takala ja Timo Konstari. WSOY. Juva 1982.
- Pankko, Ville: *Valtiollinen poliisi. Siviilitoimituskunta — sisäasiainministeriö 1869—1944*. Muistojulkaisu. S. 175—180. Helsinki 1944.
- Poliisin keskushallinnon organisaatiotoimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 1971: B 50. Mon. Helsinki 1971.
- Rikollisuus*. Tuomioistuinten tutkimat rikokset 1979—1981. Suomen virallinen tilasto XXIII B: 115—117. Helsinki 1981—1983.
- Serlachius, Allan: *Suomen rikosoikeuden oppikirja*. Toinen osa, toinen painos. Helsinki 1924.
- Sinisalo, Kari: *Poliisi*. Poliisioikeuden perusteet. Forum oikeustiede. Helsinki 1973.
- Vakoilu ja maanpetos*. Lainvalmistelukunnan sivuakti 1/1933. (Lvk).

Oheisessa kaaviossa on pyritty havainnollistamaan eräiden valtiollisia rikoksia koskevien säännösten rakennetta erottamalla rikoksen kohteen ja tekotavan sekä rikoksentekijän tarkoituksen ilmaiset samoin kuin rangaistusasteikot. Yksittäistapauksessa teon rangaistavuus edellyttää, että näytetään:

- 1) syytetyn *toimineen* sellaisella tavalla, jonka voidaan päätellä sisältyvän tekotavan yleisluonteiseen kuvaukseen rangaistussäännöksessä ja
- 2) hänen menettelynsä *kohdistuneen* johonkin sellaiseen, jota rikoksen kohteen luonnehdinnalla säännöksessä tarkoitetaan, sekä
- 3) hänen subjektiivisen *syyllisyytensä* käsittävän rikoksentekijältä säännöksessä edellytetyn tarkoituksen.

Erottelussa säännöksen koko sisältö ei enää välttämättä ilmene; kaavio onkin tarkoitettu valaisemaan ennen muuta valtiollisia rikoksia koskevien voimassa olevien säännösten lukemisen ja ymmärtämisen problematiikkaa eikä niinkään niiden sisältöä.

Lainaukset ovat säännösten sanamuodoista. Sarakkeessa Rikoksen tekotapa nuolet viittaavat rikoksen kohteeseen. Kun sana tahallaan on merkitty sulkeisiin, säännöksen sanamuodossa sitä ei esiinny, vaikka rangaistavuus edellyttää rikosoikeudellista tahallisuutta.

Rikoksen kohde	Rikoksen tekotapa	Rikoksentekijän tarkoitus
<p><i>RL 11: 2,2 kohta:</i> (Venäjän) Valtakunnasta»</p>	<p>»irroittaa (Suomenmaan tai) jonkun osan siitä, (...) taikka saattaa jon- kun osan (Venäjän) Val- takuntaa vieraan vallan alle»</p>	<p>»aikoen, (...) irroittaa (...) tai (...) saattaa» (...) te- kee teon, jolla hän aiko- muksensa toteuttaa taik- ka sitä yrittää»</p>
<p><i>RL 11: 4 a, 3 kohta:</i> Valtiopetos tai sen val- mistelu</p>	<p>»puhein, kirjoituksin tai muulla tavoin ylistää (←-) taikka levittää (←-) kii- hoittaviksi tai sitä ylistä- viksi tietämiään kirjoj- tuksia tai esityksiä»</p>	<p>(tahallaan)</p>
<p><i>RL 12: 7, 1—3 mom.:</i> »Mitä Suomen ulkonai- sen turvallisuuden täh- den tai sen oikeuksien tahí taloudellisten tai muiden etujen suojelemi- seksi on vieraalta val- tiolta pidettävä salassa» (12: 7, 1 mom.)</p>	<p>»ilmaisee» (po. tiedon) tai »hankkii»</p>	<p>»tahallansa, vierasta val- tiota hyödyttääkseen tai Suomea vahingoittaak- seen»</p>
<p>Tiedonhankinta, joka »voi vaarantaa Suomen suh- teita vieraaseen valtioon» (12: 7, 2 mom.)</p>	<p>»ryhtyy» suhteita vaa- rantavaan tiedonhankin- taan</p>	<p>(tahallaan)</p>

Rangaistus- asteikko	Säätä- misvuosi	Huomautuksia
vankeutta elinkausi tai 8—12 v.	1894	—
vankeutta 2 kk—4 v.	1931	toissijaisuus- lauseke (säännöstä sovelletaan vain, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa ran- gaistusta)
vankeutta elinkausi tai mää- räaika (14 p—4 v)	1939	yritys on rangais- tava, toissijainen RL 12: 2:een näh- den
samoin		yritys on rangais- tava

Rikoksen kohde	Rikoksen tekotapa
RL 12: 7, 1 momentissa tarkoitettu salaisuus tai 12: 7, 2 momentissa tarkoitettu tiedonhankinta (12: 7, 3 mom.)	»tekee 1 tai 2 momentissa mainitun teon» »hankkii tietoja»
RL 14: 4 a: Suomen suhteet vierasmaailmaan	painotuotteella, kirjoituksella, kuvallisella esityksellä tai muulla ilmaisuvälineellä taikka muutoin »julkisesti (...) halventamalla vierasmaailmaa» suhteiden vahingoittumisesta
RL 16: 24: Hallitus, eduskunta tai sen valiokunta, julkinen viranomainen tai niiden toimenpide tai laillinen yhteiskuntajärjestys	»julkisesti väkijoukossa esittää taikka kirjoituksen kautta muuten levittää perättömiä tietoja, jotka ovat omansa halventamaan» (←) viranomaisista tai yhteiskuntajärjestystä taikka aikaansaamaan vaaran »yleiselle järjestykselle»

Rikoksentehtäjän tarkoitus	Rangaistusasteikko	Säättämismvuosi	Huomautuksia
»ilman (1 tai momentissa) sanottua aikomusta, mutta tietäen» salassapitotarpeesta tai suhteiden vaarantumismahdollisuudesta	vankeutta enint. 6 v., jos erittäin lieventävät asianhaarat, enint. 4 v tai sakkoa	samoin	samoin
»tarkoittamatta ilmaista niitä»	samoin	samoin	samoin
»tahallansa»	vankeutta enint. 2 v. tai sakkoa	1948	syytettä ei saanostaa, ellei tasavallan presidentti määrää
(tahallaan)	sakko	1930	aikakautinen painokirjoitus, jolla tehty RL 16: 24 tark. rikos, voidaan tuomita lakautetuksi enintään 1 vuodeksi

Sama

»oleellisia seikkoja salaten tai muuten vääristellen taikka loukkaavaa tai halventavaa sanontaa tai esitystapaa käyttäen» yllä main. tavoin esitetään tai levitetään tietoja tai lausumia, jotka »ovat omansa saamaan aikaan sellaisen vaikutuksen, kuin edellä on sanottu».

Sama (2 mom.)

Esityksen tai tiedonannon tarkoituksena on yllä main. halventaminen tai »vaaran aiheuttaminen yleiselle järjestykselle»

samoin

samoin

samoin

sakko tai vank.
enint. 1 v.

samoin

samoin

